

ХРОНІКА

АРТЕМ ШЕВЧЕНКО

СЛОВ'ЯНСЬК

ПОЧАТОК ВІЙНИ

Харків
«ФОЛІО»
2020

Передмова

Я — цивільна людина. Хоча мій батько військовий, і я все життя прожив у військових містечках. Однак я, звичайно, не міг уявити того, що станеться тут у квітні-липні 2014 року.

Працюючи головою Харківської обласної адміністрації з 2005-го до 2010 рік, я об'їхав усі ці поля Ізюмського району вздовж і впоперек, фіксуючи найбільші врожаї пшениці. А поблизу, в Бугаївці, було найбільше тваринницьке господарство в області. Я не міг уявити, що тут усе так зміниться. Не міг подумати, що звідси почнеться справжня війна за Незалежність України. Не міг уявити, що ці поля й ліси будуть заміновані, що на сільськогосподарських фермах буде повно військових, а механізаторські станції перетворяться на військові табори. Незвичним це було не тільки для мене. Також із цим не могли змиритися самі військові. Чому ж Національна гвардія взяла тоді на себе роль лідера? Вони першими змогли перелаштуватись. Арміїцям знадобився на це час. І потім, коли вони зібралися із силами, налаштувалися насамперед психологічно, тоді вже Збройні сили України стали домінантною силою. І тоді в них з'явилася своя друга окрема база в селі Довгенькому, трошки ближче до Слов'янська. А ця база, так звана «Луна», ще функціонувала доволі довго.

Тут навколо всюди ліси. Далі — Святогірська лавра в мальовничому місці в горі над рікою Сіверський Донець

посеред соснового лісу. Там суцільні будинки відпочинку, санаторії, пансіонати. І нічого не віщувало військової ситуації. Скрізь така краса. Однак була конкретна дата, коли ворог планував напасти на наш табір. Навкруги ліси, тому перестрілки були часто. Ми цього очікували, бо перехопили інформацію про підготовку супротивником такої операції. За їх задумом кілька спеціально підготовлених людей мали таємно пробратися в табір «Луна», зайти в намет, де спали бійці, й тихо їх зарізати. Цим вони хотіли нас шокувати, похитнути, щоб ми зовсім перестали чинити опір. Таким нахабним і самовпевненим був ворог! Більше з того, по всій дорозі від Ізюма до Слов'янська, справа й зліва, в лісах були засідки, з яких постійно обстрілювали дорогу й, зокрема, нашу військову техніку. Тому ми були вкрай обережні, регулярно зачищали ці зелені території, на це теж йшло бага-



Травень 2014 року. Міністр внутрішніх справ України А. Аваков (*праворуч*) і секретар РНБО України (27.02–07.08.2014) А. Парубій (*ліворуч*) на базі сил АТО «Луна» під Ізюмом. Фото Інни Петрикової

то часу. Однак це лякало ворога й створювало хоч якийсь баланс.

Тут була найвища загроза, тому що через Слов'янськ, а далі через Ізюм, через пляшкове горлечко на горі Кременець, був основний шлях і ворота в Харківську область. Це було принципово й суттєво.

Під час Другої світової війни, у травні 1942 року, тут відбулася одна з найкривавіших битв усієї тієї війни. Вона відома в історії як Ізюмсько-Барвінківський котел або як останній великий тріумф німецького вермахту й остання катастрофа Червоної Армії. Під час тієї битви тут загинула, зникла безвісти й опинилася в полоні німців величезна кількість, до чверті мільйона, радянських солдатів. Навкруги в лісах ще багато слідів цієї жорстокої битви. І пам'ять про ті трагічні й героїчні події тут сильна і священна.

У 2014 році Ізюм був під загрозою. Дев'ятого травня в Ізюмі завжди відбувалася смолоскипна хода до монумента загиблих у Другій світовій війні. У мирні часи свого губернаторства я завжди брав у ній участь. Це було гідно й красиво. А у травні 2014-го все це вже змінило суть через масове пропагандистське використання символів і пам'яті про ту війну тими, хто розв'язав нову війну проти України та захопив Слов'янськ. Тоді в сусідньому Ізюмі спочатку теж були сепаратистські настрої, які змінилися, але це був виклик, і ми боялися втратити контроль над ситуацією. Тут, я маю віддати належне, нам дуже допомагали місцеві фермери та голова адміністрації Ізюмського району й багато активістів із Харкова, Ізюма, які робили все й допомагали нам навіть у дрібницях. Кожен робив, що міг.

Найскладніше тоді було переходити зі стану мирного часу в ситуацію, коли правила змінилися. Змінилася вся мораль. Треба було ухвалювати відповідальні та жорсткі рішення, бо інакше втрати були б дуже великими. Це нам

одразу й заважало розчавити все це сепаратистське кодро. Якби ми тоді ухвалили ще жорсткіші рішення, я впевнений, по всій території ситуація була б трошки інакшою. Проте так склалося. Часто на наших військових нарадах були досить емоційні обговорення. Керівники різних силових відомств розділилися на тих, хто брав на себе відповідальність, і тих, хто будь-якими шляхами намагався її уникнути. Казали, мовляв, це ви повинні робити, це не наша функція. Різні були люди, війна показала хто є хто: хтось пішов у тилові служби, хтось звільнився взагалі. І війна вивела на арену інших людей, значно впевненіших у собі. Тут себе добре показали та проявили генерали Полторак, Аллеров, Балан із Національної гвардії, генерал Муженко — зі Збройних сил України. А також інші офіцери — від полковника до лейтенанта. Деякі, мабуть, уже генералами стали. Тут ми з ними всіма й познайомилися.

У своїй свідомості я всі ці емоції намагаюся зберігати в пам'яті, але не повертатися до них зайвий раз. Хоча там у нас були згодом і великі перемоги. Коли я був у цьому колишньому нашому військовому таборі «Луна» через кілька років після взяття Слов'янська, мені відразу згадався пізній вечір 13 травня 2014-го, коли з гелікоптера виносили поранених і загиблих десантників. Разом із ними вивантажили тубуси використаних одноразових ручних гранатометів. Їх тоді десантники забрали з місця бою як доказ того, що в них стріляв противник із засідки. Ці ворожі ручні гранатомети РПГ-22 були в плямах крові, саме це мені запам'яталося. Після того разом із групою диверсантів затримали й групу журналістів одного з пропагандистських російських телеканалів. Вони були разом із бойовиками, які стріляли по наших гелікоптерах. А потім вони сказали: «Ми просто йшли повз і знімали, ми ж журналісти, які претензії?» Така собі свята простота в російських інформаційних диверсантів!

Пам'ятаю перший повномасштабний бій 5 травня із серйозними втратами, коли ми чекали підтримку, зокрема авіаційну, а її не було. Тоді відбувалися дуже емоційні розмови: кричали, незважаючи на ранги, посади й погони.

Багато чого було. Однак хочеться пам'ятати тільки хороше. Наприклад, полуниці, якими славиться Ізюм. Тоді їх було повно. І всі їли ці полуниці, які військовим привозили місцеві фермери. Дякую їм і всім тим, хто не шкодував життя та здоров'я, захищаючи Україну. Про них ця книжка.



Арсен Аваков,
міністр внутрішніх справ України

Вступ

У центрі столиці України, в місті Києві, 24 січня 2014 року вирував Майдан, який згодом назвуть Революцією Гідності. Народ повстав проти насильницького свавілля корумпованої влади тодішнього президента країни Віктора Януковича, який під тиском нині вже двадцятирічного господаря Кремля, російського президента Володимира Путіна відмовився від стратегічного курсу на євроінтеграцію перед самим підписанням Угоди про асоціацію з Євросоюзом. Результат такого кроку — Україна залишається в імперських обіймах Москви.

У цей день, 24 січня, Майдан сумував за першими вбитими в протестах: активні учасники Сергій Нігоян, Михайло Жизневський і Роман Сенник були застрелені з вогнепальної зброї на світанку 22 січня під час атаки міліції на позиції мітингарів по вулиці Грушевського. Цих три перших, але далеко не останніх вбивства під час Революції Гідності, не розкрито й досі.

У той самий зимовий день, 24 січня 2014 року, там само — в столиці України, в Києво-Печерській Лаврі — головному храмі Української православної церкви Московського патріархату, найдавнішій православної святині, заснованій в XI ст., звідки християнство пішло по всьому слов'янському світові, сталася ще одна знакова подія. Саме у цей день в Україну з Греції через Росію і Білорусь привезли Дари Волхвів — неоціненну православну реліквію — ков-

чег із золотими пластинами-підвісками різної геометричної форми з філігранним орнаментом. Привіз її Костянтин Малофеев — російський бізнесмен, церковний меценат, такий собі православний олігарх. Численні паломники прикладалися до святині, цілували її та підносили свої молитви до небес. І ніхто не звертав увагу на малопомітного вусатого чоловіка в натовпі прочан. За неповних два місяці цей громадянин Росії, полковник ФСБ у відставці, ветеран війн на Балканах і в Чечні, активний учасник клубів військово-історичних реконструкцій, імперець до шпіку кісток Ігор Гіркін розпалив розкладене його країною багаття війни на українському Донбасі. На той час він очолював службу безпеки Костянтина Малофеева, а згодом брав активну участь у збройній анексії Росією Автономної Республіки Крим.

Разом із Дарами волхвів під церковним омофором із Москви в Україну ступила нога збройного російського агресора. Відразу після загарбання Кримського півострова у квітні Російська Федерація розпочала наступну фазу знищення української Державності... Вже на материковій частині нашої країни — на Донбасі.

■ **Олександр Турчинов, секретар РНБОУ (грудень, 2014 — травень, 2019), голова Верховної Ради України — в. о. Президента України (лютий-червень 2014 року):**

— В один час 6–7 квітня 2014 року були захоплені Донецька адміністрація, Луганське управління СБУ і Харківська облдержадміністрація. Скрізь було вивішено однакові гасла: Харківська Народна Республіка, Донецька Народна Республіка, Луганська Народна Республіка — одні й ті самі режисери керували цими подіями. Велика кількість російських громадян проїжджала через кордон в Україну і брала активну участь у протестах і силових захопленнях і на Сході, і на Пів-

дні. А ви повинні пам'ятати, що фактично кордону не було. Тобто ходили, приїжджали без будь-яких обмежень — це була колосальна проблема. Було зрозуміло, що це ключові регіони, особливо Харків, тому що після Харкова питання вже стояло по Києву.

Не дивно, що саме в Харкові у захопленій облдержадміністрації вперше з'явився один із найактивніших і безжальних російських бойовиків — рудий коротун Арсен Павлов більше відомий під позивним «Моторола». Саме він потім активно воюватиме у Слов'янську.

На світланку 8 квітня 2014 року Харківську облдержадміністрацію вдалося швидко відбити в сепаратистів завдяки рішучим діям міністра внутрішніх справ України Арсена Авакова, тодішнього командувача Нацгвардією Степана Полторака й спецпризначенців-нацгвардійців із вінницького полку «Ягуар». Цей успіх хоч і був одиничним на Східній



4 червня 2014 року. Голова Верховної Ради України — в. о. Президента України Олександр Турчинов під час візиту під Слов'янськ. Фото Макса Левіна

Україні, але став ключовим у стриманні повзучої «руської весни». Проте ані в Луганську, ані в Донецьку такого повторити не вдалося. Відтак сепаратистські метастази вирвалися назовні й отруювали дедалі більше територій одурманеного російською пропагандою Донбасу. Вранці 12 квітня вже камуфльована й озброєна зараза досягла Слов'янська — найбільшого міста на Півночі Донецької області на прямому шляху до Харківської.

Випадкові свідки з будинку, що напроти — слов'янського міськвідділу міліції, зафільмували штурм. Мета цієї атаки — зброя: зо два десятки міліцейських автоматів, сотні пістолетів і спецзасобів. Їх роздали трьомстам заздалегідь підготовленим сепаратистам, головно з місцевих. Керували ними добре підготовлені бойовики загону Гіркана, сформованого в Криму, — півсотні вишколених, екіпірованих і рішучих солдат гібридної армії Кремля. Сотні жінок і зівак-маргіналів, одурманених пропагандою «руського міра» формували традиційну для таких заколотів нечисленну мітингову масовку. Весь 100-тисячний Слов'янськ опинився під владою озброєних чужинців і місцевих заколотників, окрім міліції. Вони захопили міськвиконком, управління СБУ й почали виставляти блокпости всередині та навколо міста. У Слов'янську запанував страх.

За один день не лише Слов'янськ, а й усі навколишні села: Семенівка, Миколаївка, Андріївка, містечко Красний Лиман — перейшли під контроль озброєних бойовиків. Увечері 13 квітня в сусідньому зі Слов'янськом великому промисловому Краматорську бойовики Гіркана під час штурму міської міліції вперше розпочали стрілянину. Спочатку вгору — аби налякати й прорватися до споруди, а потім і на ураження: всередині — по черговій частині, а ззовні — по вікнах міської міліції. Адже поодинокі місцеві міліціонери спробували було пручатися, але марно. Сили були вочевидь нерівними: потужним вогнем група штурмовиків подавила

спорадичний спротив і захопила міськвідділ міліції. Дивом ніхто не загинув у такій інтенсивній стрілянині. Саме тоді один із бойовиків скомандував комусь із місцевих зівак, що фільмували штурм: «Отошли за поребрик!» В Україні не називають бордюр «поребриком», відтак стало зрозуміло, що ядро штурмової групи Гіркана становлять саме російські диверсанти, а сам вираз «за поребриком» став мемом, яким принизливо й досі називають територію країни-агресора — Росії.

-
- **Олександр Турчинов, секретар РНБОУ (грудень, 2014 — травень, 2019), голова Верховної Ради України — в. о. Президента України (лютий-червень 2014 року):**

— Я повинен був відлітати до Литви на міжнародну конференцію за участю спікерів парламентів усіх європейських країн. Мене запросили на цю зустріч, і я вже був в аеропорту, коли повідомляють, що озброєна група захопила Слов'янськ. Увесь Донбас тоді фактично було охоплено цим сепаратистським полум'ям, і саме те, що вже перейшли до таких терористичних дій, становило дуже велику небезпеку. Я змушений був замість того, щоб летіти до Литви, розвернути машину й повернутися до Верховної Ради, викликав тоді всіх силовиків і доручив керівництво цією операцією Антитерористичному центру СБУ.

В Україні тоді панувала криза керування й бракувало координаційних дій силовиків, деморалізованих перемогою Майдану, втечею керівництва, анексією Криму та заколотами на Донбасі. Натомість агресивний «руський мір», навпаки, рішуче нав'язував ініціативу. Після перших пострілів у Краматорську перша кров у Слов'янську була тільки питанням часу.

■ Арсен Аваков, міністр внутрішніх справ України:

— Вертолётами мы посадили гвардейский спецназ «Омега» на территорию аэродрома Славянского авиационного колледжа на окраине города. Люди высадились и дали нам сигнал, что готовы. Параллельно по основной трассе Харьков — Изюм — Славянск шло несколько бронетранспортёров Вооружённых сил. Военные должны были вместе с нашими образовать мощную ударную бронегруппу. И под прикрытием брони военных наш гвардейский спецназ должен был освобождать захваченные здания в самом Славянске. И вдруг нам сообщают по рации, что БТРы остановились.

Це був ранок дощової Вербної неділі — 13 квітня 2014 року. Тиждень до Великодня. Християнське свято дня входу Господнього у Єрусалим. Полковник СБУ у відставці Андрій Дубовик, пройшов Майдан на боці протестувальників, потім одразу ж на голому патріотизмі повернувся з пенсії на службу до спецпідрозділу «Альфа» й вирушив у своє перше бойове завдання. Як виявилося, в один кінець. Село Семенівка — це брама у Слов'янськ з основної міжнародної траси М-03 Київ — Харків — Ростов.

■ Андрій Дубовик, полковник у запасі, офіцер Центру спецоперацій «А» СБУ, тяжко поранений у першому бою 13 квітня 2014 року:

— Тут був колишній командувач тоді ще ВДВ (*високомобільні десантні війська — авт.*) полковник Олександр Швець із десантниками 80-ї львівської бригади. Усі шість бронетранспортерів і близько сорока десантників стояли на цій галявині у цих куцах.

Доволі потужна сила. На цьому місці була така залізна естакада, щоб машини на неї заїжджали. Це був чийсь бізнес — щось на кшталт експрес-заміни масла в автомобілях. І наш синій бус був тут. Позаминулого року, коли ми теж приїжджали на вшанування тих трагічних подій, я тут навіть свої вистріляні гільзи познаходив. Була машина полтавських хлопців із СБУ — джип «Мицубіші Прадо», а далі були БТРИ.

Керівництво зібралось біля цієї естакади. Тут був тодішній заступник голови СБУ Віктор Миколайович Ягун, Віталій Циганок — тодішній перший заступник голови СБУ і керівник Антитерористичного центру, ще якісь керівники департаментів СБУ. Вони цього командувача ВДВ Олександра Швеця питали, чого він прибув не в те місце зі своїми бронетранспортерами й десантниками? Бо він ці БТРИ повинен був пере-



Андрій Дубовик, полковник СБУ у відставці. Фото з особистого архіву

дати на посилення хлопцям з «Омеги», але він цього не виконав. І через це весь план початку АТО пішов нанівець. Треба було щось робити.

■ **Віктор Ягун, генерал-майор, заступник голови СБУ (березень, 2014 — червень, 2015):**

— Я ходив до армійців, спілкувався з полковником Швецем, командувачем ВДВ. Телефонем спілкувався і з виконувачем обов'язки міністра оборони Ковалем і намагався пояснити Швецю, що, по-перше, вони вибрали не те місце; по-друге, Кривенко Олександр, тоді він був генерал-майором і начальником штабу НГУ, з групою з вісімдесяти бійців-спецпризначенців «Омеги» мав з'єднатися з ними як бронегрупою, і разом вони повинні були зайти у Слов'янськ. Вийшло все не так, як ми планували, тому що Швець заблокував фактично свої БТри. Привівши їх сюди, він виконав наказ частково й не з'єднався з групою бійців «Омеги». Він без пояснень ігнорував будь-яке спілкування з нами. Не допускав нас до спілкування зі своїми військовослужбовцями, відмовлявся спілкуватися телефоном із в. о. міністра оборони. І в один із моментів, коли зрозумів, що в нас немає контакту з начальником Генерального штабу, почав казати: «Як командувач ВДВ я підпорядкований напряму начальнику Генерального штабу ЗСУ. От дайте мені команду начальника Генштабу, а ще краще письмовий наказ». Тобто це все мало дуже підозрілий вигляд. А я як заступник Голови СБУ не міг на нього вплинути, тому що насправді зі мною був перший заступник Голови служби безпеки України — на той час керівник

Антитерористичного центру при СБУ генерал-лейтенант В. Циганок.

Ця вся полеміка фактично відбувалася відкрито на цій галявині. І я ходив за цим полковником Швецем, намагаючись його переконати: «Слухайте, кажу, треба виконати наказ. Він спільний для всіх органів, була нарада, було рішення, ухвалене виконувачем обов'язки Президента, що відбувається?»

Уже потім ми з'ясували, що відбувалося. Як стало відомо, у нього були контакти з тією стороною. Та сторона переконала його, що то не його війна. Це вийшли на нього його сокурсники по Рязанському десантному училищу. Про що вони домовлялися, чи була там якась інша домовленість — не знаю».

Місцеві відразу ж почали збиратися біля бронетехніки десантників й автомобілів СБУ, що були як на долоні біля дороги. Щоб їх атакувати зненацька, терористи викрали автомобіль полтавської охоронної фірми «Явір 2000». Другу машину цієї самої компанії, що шукала зниклий екіпаж, бойовики зустріли неподалік, хотіли зупинити, а коли ті не підкорилися, то почали стріляти. Це зафіксував їхній відеореєстратор.

Випадкова жертва — полтавський охоронець приватної фірми «Явір 2000» зранку 13 квітня став першим тяжко пораненим на цій війні. А першим убитим став так само полтавець — капітан СБУ Геннадій Біліченко. На місці бою йому встановлено пам'ятник як першому загиблому українському воїну.

На викраденій машині охоронної фірми «Явір-2000» спеціально, щоб ввести всіх в оману, бойовики Гіркаїна приїхали на цю галявину й атакували офіцерів СБУ.

Зміст

Передмова.....	3
Вступ	8
Розділ 1. Перша кров. Атака у Вербну неділю 13 квітня 2014 року.....	13
Розділ 2. Перша зрада. Втрата бронетехніки ЗСУ	27
Розділ 3. Перша страта. Володимир Рибак.....	41
Розділ 4. Перша атака. Візитка Яроша.....	53
Розділ 5. Перший наступ.....	71
Розділ 6. Перший великий бій	93
Розділ 7. Перші втрати Збройних сил України	109
Розділ 8. Перша засідка	127
Розділ 9. Перший журналіст. Несправедливе звинувачення гвардійця Марківа у смерті фотографа Рокеллі	139
Розділ 10. Перший генерал. Загибель Сергія Кульчицького та диво порятунку штурмана Макеєнка	165
Розділ 11. Перший штурм. Звільнення Красного Лимана	181
Розділ 12. Перше перемир'я. Десятиденне припинення вогню. 205	
Розділ 13. Перший аеродром	233
Розділ 14. Перший «Лісник». Оперативна робота агентурно-бойової групи Валерія Івановича Куліша, позивний «Лісник»	255
Розділ 15. Перше оточення. Звільнення Миколаївки силами АТО	275
Розділ 16. Перший прорив	303
Розділ 17. Перша перемога	321
Післямова	351
Загиблі у битві за Слов'янськ учасники АТО.....	361
Епілог. Сила ворожої медіапропаганди.....	425